

Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip İPEK

Aksaray Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Aksaray/TÜRKİYE
abdulmuttalipipek@gmail.com
ORCID

**NEF'İ VE NEDİM'İN
ŞİİRLERİNDE ŞÜHLUK**

SUHANE GENRE IN NEF'I AND
NEDIM'S POEMS

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 22.04.2021
Kabul Tarihi: 29.04.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2021

Article Information: Research Article
Received Date: 22.04.2021
Accepted Date: 29.04.2021
Date Published: 30.04.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

İpek, Abdulmuttalip, "Nef'i ve Nedim'in Şiirlerinde Şühluk", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 7, Sayı 14, Bahar 2021, s. 193-202.

İpek, Abdulmuttalip, "Suhane Genre in Nef'i and Nedim's Poems", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 7, Volume 14, Spring 2021, p. 193-202.

10.28981/hikmet.926549

Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip İPEK

NEF'İ VE NEDİM'İN ŞİİRLERİNDE ŞÜHLUK*

SUHANE GENRE IN NEF'I AND NEDİM'S POEMS

ÖZ

Klasik Türk şiirinin en yaygın nazım şekli olan gazel, işlediği konular ve şairlerin bu konuları ele alış tarzı göz önünde bulundurularak başına "âşıkâne, rindâne, sûfiyâne, hakîmâne" gibi sıfatlar almıştır. Buna göre kadın ve aşkın güzelliklerinin, zarif ve çapkın bir tarzda anlatıldığı gazeller "şûhâne gazel" adıyla anılmakta olup bu tarzın en önemli temsilcisi olarak ise Nedim (1681-1730) kabul edilmektedir.

Klasik Türk şiirinin tarihî seyri içerisinde vücuda getirilmiş divanlar incelendiğinde Nedim'den önce Bâkî (1526-1600), Şeyhülislâm Yahyâ (1561-1644) ve Nefî (1572?-1635) gibi başka şairlerin de şûhâne tarzda beyitler söylediğini görmek mümkündür. Fakat Dîvân'ında doğrudan bu tarzın ismini zikrederek Sultan Osman'a sunduğu kasidenin bir beytinde, cihana "şûh tarzı" öğretmiş olmakla övünen Nefî'deki şûhluk, bu tarzın en mühim temsilcisi kabul edilen Nedim'e göre farklılık arz etmektedir.

Bu çalışmada, Nefî ve Nedim'in şiirlerinden hareketle şûhluğun söz konusu iki şair tarafından nasıl algılandığı ve işlendiği mukayese edilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nefî, Nedim, şûhluk, mukayese, klasik Türk şiiri.

ABSTRACT

Based on their subject matter and how its handled by the poet, lyric as the best poetic expression in classical Turkish poetry are termed as "âşıkâne, rindâne, sufiyâne, hakimâne". Şuhane, which may be regarded as the Turkish equivalent of love sonnets that express the beauty of women and poet's devotion to them in an elegant and licentious manner, is accepted to be composed in the most distinguishably by Nedim (1681-1730).

An analysis of the collections -the dewans- composed during the historical process of classical Turkish poetry would provide the conclusion that other poets before Nedim, such as Baki (1526-1600), Şeyhulislam Yahya (1561-1644), and Nefi (1572?-1635), composed couplets in şuhane genre as well. However, using the title of the genre in his dewan and boasting how he taught şuhane to the world in one couplet of his ode presented to Sultan Osman, Nefi uses a different approach compared to Nedim, who is regarded as the most significant forerunner of the genre.

This study aims to compare and contrast how Nefi and Nedim perceive and treat şuhane genre based on their poems.

Keywords: Nefi, Nedim, şuhane genre, comparison, classical Turkish poetry.

* Bu makale, "Nedim'in Sanatı Üzerine Bir Tahlil Denemesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Salâdır nükte-sencân-ı zamâne hiç lâf etmem
Ben öğretdim cihâna tarz-ı şûh u şî’r-i hemvârı

Nefî

Giriş

Klasik Türk şiirinde gazeller, işlenen konuya göre “âşıkâne, rindâne, hakîmâne/hikemî ve sûfiyâne gazel” gibi isimlerle anılmaktadır. Şûhâne gazel de bu şiir tarzlarından biri olup “kadını ve aşkın güzelliklerini konu alan ve zarif, çapkınca bir anlatımı olan gazellere” bu ad verilmiştir (Mermer ve Koç Keskin, 2005 : 95). Edebiyatımızda söz konusu tarzlarda şiir yazan pek çok şair bulunmakla birlikte kimileri daha ön plana çıkararak âdeta bu tarzlarla özdeşleştirilmiştir. Şûhluk veya şûhâne tarz söz konusu olduğunda akla ilk gelen isim ise hiç şüphesiz XVIII. yüzyıl divan şairlerinden Ahmed Nedîm (1681-1730)’dır. Nedîm’in şûhâne tarzın temsilcisi kabul edilmesi, tarihsel süreç içerisinde gerek edebiyat tarihçilerinin ve gerek bu sahanın uzmanlarının Nedîm’i sanat arenasında şûhluk vadisine konumlandırmış olması ile alakalıdır. Oysaki Nedîm’den yaklaşık bir asır önce yaşamış ve daha ziyade kasideleriyle ön plana çıkmış olan Nefî (1572?-1635) bizzat kendi tarzıyla alakalı bir hüküm ortaya koymuştur. Üstelik o, sadece kendi şiir tarzıyla alakalı bir değerlendirme yapmakla kalmamış; Sultan II. Osman (1604-1622)’ın kasrının övgüsü münasebetiyle sunmuş olduğu bir kasidede cihana şûh tarzı ve düzgün şiir söylemeyi öğretmiş olmakla iftihar etmiş, dolayısıyla bir iddiada bulunmuştur. Bununla birlikte bu tarzın temsilcisi kabul edilen Nedîm’de şûhluk farklı bir cephesiyle ortaya çıkar.

Bu yazıda Nefî ve Nedîm’in şiirlerinden hareketle şûhluğun söz konusu iki şair tarafından nasıl algılandığı ve işlendiği mukayese edilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.¹

I. Nefî’nin Şiirlerinde Şûhluk

Evela Nefî’ye bakacak olursak zikredildiği üzere Nefî, Sultan Osman’ın köşkü vasfında yazmış olduğu kasidede şöyle der:

Salâdır nükte-sencân-ı zamâne hiç lâf etmem

Ben öğretdim cihâna tarz-ı şûh u şî’r-i hemvârı (Nefî, K. 14/43)

([Benim şiirim] zamanın nüktecilerine [nükteden anlayan söz ustalarına] apaçık bir meydan okumadır. Cihana şuh tarzı ve düzgün söz söylemeyi ben öğrettim, başka söze gerek yok!)

Nefî zamanının nüktedanlarına yani ince sözden, şiirden anlayan kişilerine apaçık meydan okumakta ve şûh tarzı, düzgün şiir söylemeyi kendisinin öğrettiğini söyleyerek iftihar etmektedir. Bir fahriye beyti olan bu şiirdeki “salâ” sözcüğü, dinî ve tasavvufî manalarının dışında “meydan okuma, yiğitlik gösterme” anlamlarını da taşımaktadır ve Nefî salâ sözcüğünü bu

¹ Nefî ve Nedîm Divânı’ndan alınan beyitler için bk. (Akkuş, 1993) ve (Macit, 1997).

anlamda kullanmıştır.² İkinci mısırda asıl iddiasını ortaya koyan şair bu konuda başka söz söylemeye gerek yok derken aynı zamanda kendi şiirinden daha üstün ve güzel şiir söylenemeyeceğini de ihsas ettirmektedir. Konumuz açısından önemli olan kısım ise şairane bir övünmeyi içeren bu beyitteki “tarz-ı şûh” tamlamasıdır. Bu tamlama hem şûhluk bahsi açısından hem de bugünkü bir isimlendirme meselesi açısından önem arz etmektedir. Şûhluk bahsi açısından önemli olan kısım, bugün şûhâne tarz denilince akla ilk gelen ismin Nedîm olmasına karşılık, şûh tarzı cihana öğretmekle iftihar eden kişinin Nefî olmasıdır ki bu husus az sonra Nefî ve Nedîm’in şiirlerindeki şûhluğun mukayesesi yapılarak değerlendirilecektir. Diğer husus olan isimlendirme meselesi ise bu yazı boyunca sıkça zikredileceğinden bu mesele hakkındaki fikirlerin öncelikli olarak ele alınmasında yarar vardır. Zira bugün pek çok kaynakta yalnızca “şûhluk veya şûhânelik” değil; aynı zamanda âşıkâne, rindâne, hakîmâne ve sûfiyâne konulu gazeller, “âşıkâne, rindâne, hakîmâne, sûfiyâne ve şûhâne üslup” şeklinde bir isimlendirmeye yani birer üslup olarak değerlendirilmektedir. Oysaki bilindiği üzere bu isimlendirmeler gazellerde işlenen konulardan hareketle verilmiştir ve her ne kadar konu üslubu etkilese de konu ile üslup birbirinden farklı şeylerdir. Ancak Nedîm’in beyitleri gözden geçirildiğinde esasen konu ile alakalı olan şûhluğun âdeta bir üsluba dönüştüğü de inkâr edilemez. O, gelenekten aldığı konuları hayal dünyasında öylesine başarıyla yoğurmuştur ki şairin zevk süzgecinden geçen ve şûh addolunabilecek konular söyleyişle bütünleşerek bir üslup mahiyeti kazanmıştır. Bir başka ifadeyle şûhluk, Nedîm’in şiir dünyasında bir söyleyiş hususiyeti ve hüviyeti kazanmıştır. Bu bakımdan Nefî’nin şûhluktan bir tarz olarak bahsetmesi dikkat çekicidir.

Nefî ise yukarıdaki beyitte “tarz-ı şûh” tamlaması ile orijinal mana bulmadaki maharetini ifade etmektedir. Öyle ki bir sonraki beyitte:

Nice yıl istese sihr öğredir Hârûta endîşem

Açınca çârsû-yı fitnede dükkân-ı sahhârî (Nefî, K. 14/44)

² Nitekim Nefî başka şiirlerinde de âdeta “benden daha iyi şiir söyleyen varsa çıksın” diyerek meydan okur:

Var mı bir böyle kasîde demeye cür’et eder

Şarkdan garba varınca suhan ehline *salâ* (K. 18/79)

(Doğu’dan Batı’ya varıncaya kadar bütün söz ustalarına [şairlere] sesleniyorum, kendisinde böyle [benim yazdığım gibi] bir kasîde yazmaya cesareti olan var mı?)

ve

Yok münkir olur tab’ıma erbâb-ı suhande

Var ise bir iki müteşâ’ir süfehâdır

İnkâra kimin cür’eti var ise desinler

Yârân-ı suhan-fehm ü suhan-gûya *salâ*dır (K. 34/49-50)

(Şairliğe özenen bir iki şair kılıklıdan başka, şairler arasında benim yeteneğimi inkâr edebilecek yok; Şiirden anlayan ve şiir söyleyen dostlarıma sesleniyorum. Benim şairlik yeteneğimi inkâra kimin cesareti varsa çıksın söylesin!)

diyerek düşüncesinin, fitne çarşısında bir büyücü dükkânı açarak sihir ve büyüyle meşhur Hârût'a dahi sihir öğreteceğini belirtmektedir. Bu noktada Nef'î'nin pek çok beyitte “bikr-i fikr” ile “şûh” veya “tab-ı şûh” tabirlerini birlikte kullanmış olması dikkat çekicidir. Bir başka kasidede yaratılışının ne denli şûh olduğunu söyler:

Bikr-i fikrim şehir-bânû-yı şebistân-ı hayâl

Tab'-ı şûhum gamze-i hâzır-cevâb-ı rûzgâr (Nef'î, K. 17/35)

(*Özgün düşüncem hayal haremimin gösterişli [güzel ve süslü] gelinidir. Şûh tabiatım ise zamanın hazır cevaplı bir şivekâridir.*)

Klasik Türk şiiri geleneği çerçevesinde bir tenkit mekanizması olarak değerlendirilebilecek tezkireler “bikr” sözcüğünden tıpkı “icâd, muktedâ” kelimelerinde olduğu gibi “yeni bir tarz veya şekil ortaya koyma”yı anlamışlardır.³ Şaire, mahdut bir mazmun dünyası sunan bu şiir geleneğinde şairler, diğer şairler tarafından kolayca elde edilemeyecek manalar, sözler ve hayaller yakalamak zorundaydı. Nef'î de bu beytinde ince hayal ve orijinal manalar bulmak hususundaki iddiasını ortaya koymaktadır. Çünkü “*Nef'î'ye göre şiirde mana, mazmun, hayal ve fikir, hiç kimse tarafından söylenmemiş olduğu takdirde değerlidir.*” (Ünver, 1991 : 66). Esasen bu durum, yalnızca Nef'î için geçerli olmayıp bütün divan şairlerinin yegâne gayesidir. Bu beyit özelinde asıl önemli olan husus ise ikinci mısradaki geçen “tab-ı şûh” tamlamasıdır. Zira beyit içerisindeki anlamdan hareket edecek olursak Nef'î'nin bu tamlamayı, ilk mısradaki “bikr-i fikr” yapısıyla paralel olarak, yaratılışındaki ince ve nükteli söz söyleme özelliğini belirtmek için kullandığı görülmektedir.

İlk mısradaki “bikr”, “şehir-bânû” ve “şebistân” kelimelerinin çağrışımlarından istifade eden şair, hayallerinin ve fikirlerinin ne denli el değmemiş, gün yüzüne çıkmamış ve taze olduğunu belirtmek için söz konusu kelimeleri bir tenasüp içerisinde kullanmıştır. “Şebistân”⁴ bilindiği üzere yatak odası manasındadır ve mahremiyeti, herkese açık olmamayı ifade eder; “bânû” ise hanım anlamının yanı sıra daha özeldi “yeni gelin” manasına da gelir. Bu kelimeler bikr kelimesiyle bir araya getirilerek el değmemiş, daha önce hiç kimsenin düşünmediği, nükteli ve herkesin kolaylıkla anlayamayacağı bir şiir tarzından bahsedilmektedir.

Nef'î, “bikr-i fikr, gamze ve şûhluk” arasındaki türlü çağrışımsal anlam ilintilerini beğenmiş olacak ki bir başka beyitte de yine aynı kelimeleri bir arada kullanarak söz söylemedeki istidadına dikkat çeker:

Bikr-i fikrim o kadar şûh u dil-ârâdır kim

Reşk eder gamzesine zühre-i fettân-ı felek (Nef'î, K. 25/49)

³ XVII. yüzyıl tezkirelerinden hareketle şair ve şiir üzerine bir değerlendirme için bk. (Kılıç, 1998).

⁴ “Şebistân-ı hayâl” terkininin klasik Türk şiirindeki kullanımı hakkında bk. (Erkal, 2009: 35-45).

(Özgün düşüncem o kadar şuh ve gönül alıcıdır ki, feleğin fitne çıkarıcı yıldızı [Venüs] dahi onun yan bakışını kıskanır.)

Nef'î bu beyitte, sanatçı kişiliğini (ibdâ mahiyetindeki fikirlerini) alımlı bir dilbere teşbih ediyor ve onun yan bakışını fitne çıkarıcı Venüs'ün dahi kıskandığını belirtiyor. Dolayısıyla şair, şûhluğu yine sanatçı yönüne dikkat çekmek için kullanıyor.

Büte secde olalı görmedi bir kimse dahi

Bıkr-i fikrim gibi bir şûh-ı dilâsub sanem (Nef'î, K. 41/48)

(O put gibi güzele secde edilmeye [tapılmaya] başladığından beri hiç kimse özgün düşüncem gibi gönül alıcı, cilveli bir dilber görmedi.)

Şûh bir dilbere benzetilen “bıkr-i fıkr”, klasik Türk şiirinde yenilik arayışında olan şairlerce kullanılan bir ıstılahtır. “El değmemiş, kızlık” anlamlarının dışında “bıkr; düşünce, anlam, benzetme gibi şiirle ilgili bazı kavramlarla birleştirilince bıkr-i fıkr, bıkr-i mana ve bıkr-i mazmun, bazı sözlüklerde daha önce söylenmemiş olmak kaydıyla sözün güzel ve ince söylenmesi diye tanımlanır.” (Mengi, 2000 : 23). Henüz söylenmemiş söz (nâ-güfte) karşılığı olarak da kullanılan “bıkr” kelimesi, bu yönüyle aynı zamanda buluş inceliği ve zarafet manası taşır (Akün, 2014 : 160).

Nef'î, daha pek çok beyitte fahriye niteliğindeki kavramlarla türlü ilişkiler kurarak şûh tabiatına dikkat çeker:

Tab'ım ol bülbül-i şûh-ı çemen-i ma'nâdır

Ki esîr-i kafes ü dâm iken olmaz yine lâl (Nef'î, K. 36/51)

(Yaratılışım mana çemenliğinin şûh bir bülbüldür ki kafese esir edilse veya tuzağa düşse dahi susması mümkün değildir.)

Aşağıdaki beyitte de aynı hususa işaret vardır:

Tab'ım ol gamze-i şûh-ı büt-i ma'nâdır kim

Hûn-ı şemşîr-zebân ile verir fitneye reng (Nef'î, K. 38/39)

(Tabiatım o mana putunun şûh bir gamzesidir ki kılıcının ağzındaki [ucundaki] kan ile fitneye renk verir [onu daima canlı tutarak fitneye sevkeder.]

Fitne mahlûk olalı görmedi çeşm-i eyyâm

Tab'-ı şûhum gibi bir sâhir-i bî-pervâyı (Nef'î, K. 45/38)

(Günlerin gözü [yeryüzü/zaman] fitne yaratıldığından bu yana şûh tabiatım gibi pervâsız bir büyücü görmedi.)

Şair bu beyitte şûh tabiatının büyüleyici yönüne atıfta bulunarak şûhluğun fitne ile olan mana münasebetlerinden hareketle ne denli etkili olduğunu ifade ediyor. Aşağıdaki beyitte ise Nef'î, âdeta klasik şiirdeki aşk anlayışının yapısıyla oynayarak şûh tabiatını -bu kez bir gazelde- şöyle ifade etmektedir:

Olmasa Nef'î n'ola dil-beste zülf-i dilbere

Tab'-ı şûhu dâma düşmez bir Hümâdır n'eylesin (Nef'î, G. 91/6)

(Nef'î'nin gönlü sevgilinin zülfüne bağlanmasa buna şaşılır mı? Onun şûh tabiatı tuzağa düşmez [ele geçmez] bir hümâ kuşudur neylesin!)

Bütün bu beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla Nef'î, ne denli etkileyici ve büyüleyici bir mizaca malik olduğunu bildirmek için “şûh” tabirini uygun görmüştür. Onun, elbette ki güzeli övmek, onun naz ve işvesini bildirmek maksadıyla şûh tabirini kullandığı beyitler de vardır; ancak bunlar klasik Türk şiir geleneğindeki sevgili övgüsü için tercih edilen kullanımlardan farklı değildir.

II. Nedîm'in Şiirlerinde Şûhluk

Nedîm ve şûhluk söz konusu olduğunda ise ilk akla gelen şey “müstehcenlik” ve Nedîm'in sanatını icra ederken ne derece “istihcâna” vardığının tespiti çalışılmasıdır. Edebiyat tarihimizde Nedîm, şûh tarzın -bu tarz daha ziyade müstehcenlik olarak algılanmaktadır- temsilcisi olarak kabul edilmiş; ancak bununla da kalmayıp kimi münekkitlerce “müfsid-i ahlâk” olmakla itham edilmiştir. Öyle ki Namık Kemal onun için “*Nedîm'in Dîvân'ı ise anadan toğma soyunmuş bir güzel kız resmine müşâbihdir. Egerçi erbâb-ı mezâk bir nazarda letâfet-i hüsn ü ânına meftûn olur. Lâkin müfsid-i ahlâk olduğu için nedîm-i efkâr etmek câ'iz değildir.*” der (Namık Kemâl, 1909 : 121). Edebiyat tarihi müellifi Muhyiddin ise “*Nedim, bu memleketin zevk ve safâsının, hod-kâmlığın, sefâhatin, ahlâksızlığın en büyük propagandacılarından olmuştur. Bundan tolayı Nedim'i bir dâhi-i edeb sıfatıyla selamlarken şuhluğunu, çapkınlığını ve bu yüzden memlekete etdiği fenalıkları da hâtıra getirmemek kâbil değildir.*” (Muhyiddin, 1335 : 106) diyerek şairi yazdıklarından ötürü memlekete büyük fenalıklar etmekle itham eder. Nedîm'in, beşerî zevkler peşinde koşan, ten zevkini dile getiren bir âşık olarak değerlendirilmesi ise aşağıdaki beyitleri dolayısıyla:

Aşka düşdüm cân u dil müft-i cüvânân oldu hep

Sabr u tâkat masraf-ı çâk-ı girîbân oldu hep (Nedîm, G. 9/1)

(Aşka düştüm, canım da gönlüm de gençlerin elinde peş paralık oldu. [Elimde kalan] sabır ve tahammül ise yaka yırtmaya sarfedildi.)

Gerdeninden sînesinden bûseler etmişdi va'd

Cümlesinden n'eyleyim kâfir peşîmân oldu hep (Nedim, G. 9/5)

(Gerdanından, göğsünden öpücükler vaat etmişti; neyleyeyim ki kâfir hepsinden vazgeçti.)

Niyâz u nâz u nûş u bahş u ibrâm-ı kenâr u bûs

Bugün meclisde zevkin böyle tûfân olduğun gördük (Nedîm, G.58/5)

(Yalvarma, naz, içme, sunma, öpmeye ve kucaklamaya zorlama [bunların hepsi vardı]. Bugün mecliste zevkin böyle coştüğünü gördük.)

Nedîm Dîvânı'nda bu tarz başka şiirler de vardır; ancak bu beyitler, büyük bir yekûn tutmadığı gibi benzer şiirlere başka divan şairlerinde de tesadüf etmek mümkündür. Kanaatimizce ona şûh bir şair olma vasfını kazandıran şey, yukarıdaki beyitlerde değil, "nâz ve nezâketi" büyük ustalıklı ifade ettiği ve buna bağlı olarak hayalin, üslubun inceldiği yani şûhlaştığı beyitlerde gizlidir (İpek, 2016 : 158). Aşağıdaki beyitte geçen, sevgilinin yarı uykulu gözleriyle nazın nefesini kesmesi ve yine kıpkırmızı dudaklarından tebessümün renginin kızarıp utanması hayali, Nedîm'in Dîvân'ındaki bu tarz beyitlerden sadece birisidir. Arka planda, sevgilinin yarı uykulu olmasını ifade eden "çeşm-i nîm-hâb" terkihi, henüz uykudan uyanmış dolayısıyla yataktan yeni çıkmış şûh (açık saçık) bir sevgiliyi de ihsas ettirmektedir; fakat bu hayal ve ifade tarzı, "perdebîrûn" bir tarz üzere olmayıp tam aksine gerek hayal gerek ifade bakımından son derece zariftir. Ayrıca şairin dikkat çektiği güzellik unsuru, mücessem naz mahiyetindeki gözleridir:

Nâz olur dem-beste çeşm-i nîm-hâbından senin

Şerm eder reng-i tebessüm la'l-i nâbından senin (Nedîm, G. 67/1)

(Senin yarı uykulu [mahmur] gözlerin karşısında "naz"ın dili tutulur ve gülümsemenin rengi, senin kırmızı dudağından utanıp kızarır.)

Nazlı nazlı salınarak yürüyen sevgiliyi bir naz atına süvar olmuş gibi hayal eden Nedîm, sevgilisini överken ne kadar şûhsa kaside sunduğu Şehid Ali Paşa'nın atını överken de o kadar şûhtur. Bir farkla ki sevgiliyi anlatırkenki şûhluk, sevgilinin zarafetini ve güzelliğini anlatmak için iken; Şehid Ali Paşa'nın övgüsünde ise hayaldeki şûhluk olarak karşımıza çıkar:

O kadar şûh u sebük-pây ki görmez âzâr

Na'l ü mîh olsa eger şeb-nem ile berk-ı semen (Nedîm, K. 2/56)

([Onun] atı o denli hızlı koşan şûh bir attır ki semen yaprağı ayağına nal, çiğ tanesi de çivi olsa zarar görmez.)

Atın ayağının altındaki semen yaprağının ve çiğ tanesinin zarar görmemesi, uçar gibi hızlı gitmesinden ötürüdür.

Nedîm'deki şûhluğu daha iyi anlayabilmek için özellikle "gölge, su, fiskiye, ayna, naz" sözcüklerinin türlü çağrışımlarından istifade ederek ince hayaller yakalayıp o hayallerle âdeta bir su gibi oynayarak serapa akıcılık, orijinallik yüklü kelimeler elde ettiği beyitlere bakmak icap eder. Bir iki örnek:

Nâzı âb etmiş de bir fevvâre resm etmiş hayâl

İşte ol sudur atılmış kâmetin olmuş senin (Nedîm, G. 72/2)

(Hayal, nazı su etmiş de bir fiskiyede resmetmiş. İşte o su [fiskiyeden] atılmış senin boyun olmuş.)

Nedîm, anlamı inceltirken merkeze “nâz”ı alarak ve suyun da çağrışımlarından yararlanarak mazmununu onun üzerine inşa ediyor. Naz sevgiliye boy olmak için su olup fevvâreden geçiriliyor. Tabii hayal de teşhis edilerek bir ressama teşbih ediliyor. Âb olan nâz fevvâreden yükselerek sevgiliye boy oluyor. Hayal sevgilinin boyunu bu şekilde resmediyor. Fevvâre-kâmet arasındaki ilişki hem yükseklik hem de parlaklık, berraklıkla ilgilidir. Bununla elbette billur, alımlı ve güzel bir beden hayal edilmektedir. Sevgilinin boyu Nedîm'in muhayyilesinde fiskiyeden yükselen bir su imajı uyandırmış olmalı ki birkaç beyitte daha aynı hayale yer verir:

Meger fevvâreden âb-ı letâfet sıçramış çıkmış

O rütbe kâmet-i ber-cesten ey şûh-ı cihan vardır (Nedim, G. 42/6)

(Ey cihanın şûh dilberi! Senin seçkin boyun o denli [güzeldir] ki sanki fiskiyeden güzellik suyu sırcayıp çıkmıştır.)

Sandım olmuş ceste bir fevvâre-i âb-ı hayât

Böyle gösterdi bana ol kadd-i müstesnâ seni (Nedîm, G. 154/5)

(Bir abıhayat fiskiyesi sıçramış zannettim. O eşsiz boyun seni bana böyle [bu sûrette] gösterdi.)

Sonuç

Nef'î ile Nedîm'deki şûhluk mukayese edildiğinde Nef'î'nin, şûhluğu ince ve nükteli söz söylemek manasında aldığı ve bunu da daha çok şairlik tabiatıyla özdeşleştirdiği görülmektedir. Nedîm'de ise şûhluk, hayallerden manaya ve oradan da kelimelere geçerek âdeta bir ifade tarzına dönüşmüştür. Bunun dışında elbette ki her iki şairin şûh sevgilinin vasıfları hakkında söylediği pek çok beyit vardır.

Özellikle Nedîm şahsında ele alındığında, şûhluğun müstehcenlikle özdeşleştirilmesi ve ondaki şûh tarzın ten zevkine dayalı, tamamen süflî bir aşktan ibaretmiş gibi algılanması yanlış birtakım değerlendirmelere yol açmaktadır. Nedîm'in edebiyat tarihimizdeki yerini tayin ve tespit etmek, onu diğer şairlerden ayıran yönün ne olduğunu ortaya koyabilmek maksadıyla yapılan bu kategorik bakış açısı makul gibi görünse de bu tarz bir yaklaşım edebî eserin ve daha genel manada sanat eserinin bünyesine aykırıdır. Zira sanat eseri, tüketilebilir veya belirli arzuların tatminine yönelik bir meta değildir.

Nedîm ve özellikle Nef'î'nin şiirlerinden hareketle, sözlüklerde “şûh” maddesi altında verilen anlamlara edebî bir ıstılah olarak “nükteli, ince ve özgün söz söyleme” manası da eklenmelidir.

Kaynakça

- Akkuş, Metin. (1993), *Nef'î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akün, Ömer Faruk. (2014), *Divan Edebiyatı*, İSAM Yayınları, Ankara.
- Erkal, Abdulkadir. (2009), “Divan Şiirinde Şebistân-ı Hayâl Tarzı Üzerine”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 41, Erzurum s. 35-45.
- İpek, Abdultalip. (2013), *Nedim'in Sanatı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- İpek, Abdultalip. (2016), “Nedim Şahsında Şûhâne Tarz Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Prof. Dr. Mine Mengi Özel Sayısı)*, Yıl 2, S. 5, s. 154-163.
- Kılıç, Filiz. (1998), *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Macit, Muhsin. (1997), *Nedîm Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mazıoğlu, Hasibe. (1988), *Nedim*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Mengi, Mine. (2000), “Divan Şiiri ve Bıkr-i Mana”, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 22-29.
- Mermer, Ahmet, Koç Keskin, Neslihan. (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Muhyiddin. (1335), *Yeni Edebiyat*, İstanbul.
- Namık Kemâl. (1909), “Edebiyât Hakkında Ba'zı Mülâhazât”, *Makâlât-ı Siyasiye ve Edebiye*, Selanik Matbaası, İstanbul.
- Ocak, Tulga. (2002), “XVII. Yüzyıl Şairi Nef'î ve Kaside”, *Türkbilig*, S. 3, s. 63-82.
- Ünver, İsmail. (1991), “Övgü ve Yergi Şairi Nef'î”, *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'î*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 45-78.